

JOANNA PNIEWSKA, EMILIA JANECZKO

Opinie przewodników beskidzkich na temat kształtowania krajobrazu leśnego w Bieszczadach

Forest landscape management in the Bieszczady Mountains
in the opinion of the mountain guides

ABSTRACT

Pniewska J., Janeczko E. 2020. Opinie przewodników beskidzkich na temat kształtowania krajobrazu leśnego w Bieszczadach. Sylwan 164 (4): 343-351. DOI: <https://doi.org/10.26202/sylwan.2020027>.

The article presents the results of a survey conducted in 2018-2019. The research aimed to determine the opinion of the mountain guides on forest landscape management in the Polish part of the Bieszczady Mountains (SE Poland). The survey included questions related to selected aspects of forest landscape management such as: timber acquisition, engineering forest landscape management with particular regard to the communication accessibility of forests and nature protection. Statistical analyses showed that according to the investigated mountain guides excessive tree felling is carried out in the forests of the Bieszczady Mts. Most of the respondents were of the opinion that in the Bieszczady only manual timber acquisition should take place. The vast majority of the surveyed guides negatively referred to activities related to hardening of the forest roads. Most of them were against the establishing of a new national park in the region. The frequency of guides' visits to the forests differentiates their views on the establishment of new and extension of existing landscape parks, as well as on the aspect of levelling forest road surfaces.

KEY WORDS

Carpathian Primeval Forest, foresters, guide associations, mountain tourism

ADDRESSES

Joanna Pniewska – e-mail: joanna_pniewska@mail.sggw.pl

Emilia Janeczko – e-mail: emilia.janeczko@wl.sggw.pl

Katedra Użytkowania Lasu, SGGW w Warszawie; ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa

Wstęp

Krajobraz jest „obszarem postrzeganym przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działań i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich” [Europejska... 2006]. Właściwe kształtowanie krajobrazu oznacza działania podejmowane na rzecz poprawy jego jakości zarówno w wymiarze teraźniejszym (zarządzanie i ochrona krajobrazu), jak i w dłuższej perspektywie czasu (planowanie krajobrazu). Lasy górskie dostarczają rozmaitych dóbr i świadczą usługi niezbędne do utrzymania społeczności zamieszkujących tereny górskie i nizinne. W wielu krajach leśne krajobrazy górskie mają ogromne znaczenie kulturowe i duchowe, często uzyskując status obszarów chronionych [Mountain... 2011]. Jednocześnie znajdują się one pod ciągłą presją – z uwagi na procesy urbanizacyjne, turystykę, rekreację, górnictwo oraz zmieniające się praktyki rolnicze i leśne [Europejska...1999]. Większość ekosystemów górskich ma zasięg międzynarodowy [Agenda... 1992]. Granice państw wyznaczone są przez grzbiety górskie czy koryta górskich rzek, co powoduje, że

te same góry, w tym również Karpaty, znajdują się w zasięgu kilku państw, a kształtowanie ekosystemów górskich stanowi przedmiot międzynarodowych dyskusji. Dokumentem promującym zintegrowane podejście do przyrodniczego i kulturowego dziedzictwa gór jest Konwencja Karpacka [Ramowa... 2003], a zidentyfikowane kluczowe zagrożenia dla środowiska przyrodniczo-kulturowego obejmuje Protokół... [2011]. Gospodarka leśna jest jednym z ważniejszych czynników oddziałujących na krajobraz lasów bieszczadzkich, stanowi przy tym formę działalności, która wzbudza coraz większe społeczne zainteresowanie i otwiera debatę na temat skuteczności ochrony przyrody w Polsce oraz roli Lasów Państwowych w zapewnieniu trwałości i ciągłości dostępu do zasobów i dóbr przyrodniczych. Jak wynika z Oceny... [2017], trzykrotnie więcej respondentów negatywnie oceniało działalność Lasów Państwowych niż w poprzednich badaniach przeprowadzonych w marcu 2012 roku (wzrost z 10% w 2012 roku do 31% w 2017 roku). Leśnicy przywiązują dużą wagę do odbioru społecznego własnych działań, między innymi monitorowania opinii społecznej. Poza analizą poglądów szerszych grup społecznych warto podjąć badania w dużo mniejszych, jednak opiniotwórczych grupach, np. w środowisku przewodników turystycznych, w tym m.in. górskich przewodników beskidzkich. Są to osoby, które zawodowo oprowadzają turystów po wybranych obszarach, miejscowościach i obiektach, udzielając o nich fachowej informacji oraz sprawując nad odwiedzającymi ten teren opiekę w zakresie wynikającym z umowy [Ustawa... 1997]. Przewodnicy, ze względu na znajomość terenu oraz wiedzę dotyczącą regionu, jego środowiska przyrodniczego, walorów kulturowych i krajobrazu, cieszą się dużym autorytetem wśród turystów. Wyrażając swoje poglądy na temat stanu lasów, metod prowadzenia zabiegów gospodarczych i działań podejmowanych na rzecz kształtowania krajobrazu leśnego, wywierają istotny wpływ na społeczny odbiór gospodarki leśnej. Stanowią zatem grupę interesariuszy, która może wypowiadać się na tematy rozwoju lokalnego i gospodarowania lasami na terenie Bieszczadów. Obecnie w Polsce, zaraz po Puszczy Białowieskiej, największym zarzewiem konfliktu między społeczeństwem a leśnikami są lasy Bieszczadów Zachodnich, określane przez różne organizacje ekologiczne mianem „Puszczy Karpackiej”.

Celem badań było poznanie opinii górskich przewodników beskidzkich w zakresie wybranych aspektów kształtowania krajobrazu leśnego, związanych z pozyskaniem drewna oraz inżynierskim zagospodarowaniem lasu (ze szczególnym uwzględnieniem komunikacyjnego udostępnienia lasu), jak również kierunków ochrony bieszczadzkiej. Badanie to pozwoli wypełnić lukę w wiedzy na temat społecznych oczekiwań dotyczących kształtowania krajobrazu leśnego na terenach szczególnie atrakcyjnych turystycznie.

Material i metody

Bieszczady zajmują południowo-wschodnią część kraju. Granice regionu od północy wyznacza pasmo Żukowa – oddzielające Bieszczady od Gór Sanocko-Turczańskich. Ze strony zachodniej i części południowej kraniec wyznacza linia kolejowa biegnąca z Zagórza do Łupkowa. Od południa biegnie pasmo graniczne ze Słowacją i Ukrainą – między przełęczą Użocką (853 m n.p.m.) na wschodzie a przełęczą Łupkowską (640 m n.p.m.) na zachodzie. Od wschodu zasięg podziału turystycznego zamyka granica z Ukrainą [Kondracki 2002]. Obecnie góry te cechuje wysoka w skali kraju lesistość: wynosząca 37,79% w województwie podkarpackim, zaś we wchodzącym w jego skład powiecie bieszczadzkim aż 69,75% [Plan... 2015].

W badaniu wzięło udział 130 przewodników górskich ze studenckich kół przewodników beskidzkich z Lublina, Katowic, Rzeszowa i Warszawy (łącznie 78 osób), studenckich kół przewodników górskich z Gliwic i Krakowa (40 osób), Studenckiego Koła Przewodników Turystycznych w Gdańsku, Studenckiego Klubu Górskiego w Warszawie oraz dwóch innych stowarzyszeń

(łącznie 12 osób). Wszyscy uczestnicy zostali poinformowani o charakterze i celu badania, a od każdego z nich uzyskano odpowiednią zgodę. Wszystkie procedury przeprowadzone w niniejszym opracowaniu były zgodne ze standardami etycznymi Polskiej Komisji Etyki w Nauce oraz z Deklaracją Helsińską z 1964 roku i jej późniejszymi zmianami.

Badanie zostało przeprowadzone w okresie od listopada 2018 roku do stycznia 2019 roku za pomocą ankiety internetowej. Podstawą do zakończenia procesu gromadzenia danych był zaobserwowany moment wyraźnego spadku zainteresowania respondentów tematyką badań. Materiał badawczy został zebrany za pośrednictwem kwestionariusza ankiety zbudowanego w postaci formularza Google, umieszczonego na oficjalnych listach dyskusyjnych przewodników z wyżej wymienionych stowarzyszeń. Kwestionariusz ankiety, skonsultowany z socjologiem, składał się z pytań metryczkowych służących do określenia struktury respondentów (płeć, wiek, wykształcenie i jego profil, miejsce zamieszkania) oraz 18 pytań zasadniczych pozwalających m.in. ustalić częstotliwość wizyt przewodników w bieszczadzkich lasach. Istotne dla realizacji celu niniejszej pracy były przede wszystkim następujące pytania:

1. Czy według Pana/Pani pozyskanie surowca drzewnego w Bieszczadach jest: nadmierne; prowadzone na właściwym poziomie; niewystarczające; w ogóle nie powinno być tu pozyskania drewna? (pytanie zamknięte z możliwością udzielenia jednej odpowiedzi).
2. Jakimi metodami według Pana/Pani powinno się odbywać pozyskanie surowca drzewnego na terenie Bieszczadów: pozyskanie ręczne (pilarki spalinowe); pozyskanie maszynowe (harwestery, forwardery); pozyskanie ręczne lub maszynowe, w zależności od możliwości wykorzystania danej metody w terenie?
3. Jakie zabiegi według Pana/Pani powinny być stosowane w celu utrzymania dróg leśnych w Bieszczadach: kontrola stanu roślinności w pasie drogowym (usuwanie drzew uszkodzonych, roślinności zagrażającej bezpieczeństwu, roślinności ekspansywnej itp.); wyrównywanie nawierzchni; utwardzanie dróg (wprowadzenie nawierzchni bitumicznej, brukowej, tłuczniowej itp.); nie należy ingerować w obecny stan dróg leśnych?
4. Jakie jest Pana/Pani zdanie na temat działań związanych z ochroną przyrody w Bieszczadach: powierzchnia obszarów objętych ochroną jest wciąż za małą; powierzchnia obszarów objętych ochroną jest wystarczająca; należy utworzyć nowy/nowe parki narodowe; należy utworzyć nowy/nowe rezerваты przyrody; należy utworzyć nowy/nowe parki krajobrazowe; należy powiększyć obszar Bieszczadzkiego Parku Narodowego; należy powiększyć istniejące rezerваты; należy powiększyć istniejące parki krajobrazowe?

W przypadku trzech ostatnich pytań zastosowano pięciostopniową skalę Likerta, dzięki której uzyskano odpowiedź dotyczącą stopnia akceptacji poglądu (od całkowitej akceptacji, do całkowitego odrzucenia). Wszystkie odpowiedzi były anonimowe i poufne. Surowe dane z wywiadów zostały wykorzystane do analiz statystycznych. W ramach analiz statystycznych oszacowano błąd standardowy frakcji (Sp), a za pomocą testu Kruskala-Wallisa ustalono, czy częstotliwość wizyt przewodników w lasach bieszczadzkich wpływa na ich poglądy dotyczące kształtowania krajobrazu leśnego. Wszystkie analizy statystyczne zostały przeprowadzone przy użyciu RStudio Desktop AGPL v3 (RStudio, Boston, MA, USA).

Wyniki

Wśród respondentów przeważali mężczyźni (60% badanych). Większość ankietowanych (55%) reprezentowała grupę wiekową między 26 a 35 rokiem życia. Następne pod względem liczebności przedziały wiekowe obejmowały: osoby między 36 a 45 rokiem życia – 23%, w wieku poniżej 25 lat – 9% oraz powyżej 56 lat – 8%. Najmniej liczną grupę stanowili respondenci między 44 a 56 rokiem

życia – 5%. Respondenci pochodzili głównie z miast powyżej 200 tys. mieszkańców (64%), w 22% z miast do 200 tys. mieszkańców, zaś w 14% ze wsi. W zdecydowanej większości legitymowali się wykształceniem wyższym (94%), a jedynie 6% ankietowanych miało wykształcenie średnie. Większość ankietowanych (łącznie 69%) deklaruowała, że przebywa w lasach bieszczadzkich raz lub kilka razy w miesiącu (55%) lub kilka razy w roku (14%). Częstsze wizyty w lasach odbywa 31% badanych (w tym 5% spędza codziennie czas w lesie, 26% bywa w nim raz lub kilka razy w tygodniu).

Większość ankietowanych (61%) uważała, że pozyskanie drewna w bieszczadzkich lasach jest nadmierne (52%) lub nie powinno być w ogóle prowadzone (9%). Pozostali respondenci byli zdania, że prace związane z pozyskaniem surowca drzewnego prowadzone są w odpowiednim wymiarze (38% ankietowanych) lub niedostatecznie wobec potrzeb rynku (1%). Zdaniem większości badanych (65%) w Bieszczadach powinno się odbywać wyłącznie pozyskanie ręczne. Tylko 3% ankietowanych wskazało, że w bieszczadzkich lasach powinny być prowadzone zmechanizowane prace pozyskaniowe. Za wykorzystaniem tzw. kombinowanych metod pozyskania drewna (ręczne/maszynowe, w zależności od możliwości terenowych) opowiedziało się 46% ankietowanych, 32% badanych było przeciwnego zdania, 23% badanych nie potrafiło jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie (tab. 1). Nie wykazano istotnych statystycznie zależności między deklarowaną przez respondentów częstotliwością wizyt w lasach a poglądami na temat rozmiaru i sposobu pozyskiwania surowca drzewnego w bieszczadzkich lasach.

Udostępnienie krajobrazu leśnego wiąże się z funkcjonowaniem i budową nowych dróg oraz konserwacją już istniejących. Zdaniem większości badanych (71%) prace związane z zachowaniem dobrego stanu dróg leśnych powinny obejmować głównie kontrolę stanu roślinności w pasach drogowych. Przeciwną opinię wyraziło 18% badanych. Na konieczność wyrównywania nawierzchni drogowych wskazywało 49% ankietowanych. Pogląd ten spotkał się ze sprzeciwem 37% respondentów, a 14% badanych nie potrafiło jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie. Dość duża grupa przewodników (65%) uważała, że nie należy utwardzać dróg. Większość ankietowanych (61%) uważała, że nie można pozostawiać dróg samym sobie, a utrzymanie ich w dobrym stanie wymaga ingerencji (tab. 2).

Stwierdzono statystycznie istotną różnicę w poglądach przewodników często i sporadycznie wizytujących lasy na temat zabiegów koniecznych dla prawidłowego funkcjonowania dróg leśnych w Bieszczadach, w szczególności odnoszących się do wyrównywania nawierzchni ($p < 0,05$). Wśród respondentów sporadycznie przebywających w lasach dominował pogląd (34% badanych),

Tabela 1.

Metody pozyskania drewna w bieszczadzkich lasach w ocenie respondentów
Respondents' opinion on felling methods in the Bieszczady forests

		Zdecydowanie nie	Raczej nie	Brak zdania/ odpowiedzi	Raczej tak	Zdecydowanie tak
		Strongly disagree	Rather disagree	No answer	Rather agree	Strongly agree
Wyłącznie pozyskanie ręczne	%	2	15	18	47	18
Exclusively manual felling	Sp	0,0132	0,0310	0,0335	0,0438	0,0340
Wyłącznie pozyskanie maszynowe	%	48	28	22	2	1
Exclusively mechanised felling	Sp	0,0438	0,0396	0,0361	0,0108	0,0077
Obie metody, zależnie od możliwości	%	14	18	23	31	15
Both methods interchangeably	Sp	0,0303	0,0335	0,0370	0,0405	0,0310

Sp – błąd standardowy frakcji; standard error of fraction

Tabela 2.

Sposoby utrzymania dróg leśnych w bieszczadzskich lasach w ocenie respondentów
Respondents' opinion on forest road maintenance in the Bieszczady forests

		Zdecydowa- nie nie Strongly disagree	Raczej nie Rather disagree	Brak zdania/ odpowiedzi No answer	Raczej tak Rather agree	Zdecydo- wanie tak Strongly agree
Kontrola roślinności w pasie drogowym	%	5	13	11	38	33
Control of roadside vegetation	Sp	0,0198	0,0296	0,0272	0,0425	0,0413
Wyrównywanie nawierzchni	%	10	27	14	36	13
Leveling the road surface	Sp	0,0263	0,0389	0,0303	0,0421	0,0296
Utwardzanie nawierzchni	%	32	33	16	12	6
Paving the road	Sp	0,0410	0,0413	0,0323	0,0288	0,0211
Pozostawienie ich bez żadnej ingerencji	%	22	39	15	17	8
No intervention	Sp	0,0361	0,0428	0,0310	0,0329	0,0234

Sp – błąd standardowy frakcji; standard error of fraction

że należy wyrównywać nawierzchnie dróg leśnych, a przeciwnego zdania było 24% ankietowanych. Natomiast przewodnicy często przebywający w lasach w większości (42%) nie potrafili jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie, 15% badanych uważało, że należy wykonywać tego typu zabiegi, a 13% wyrażało odmienną opinię.

Za utworzeniem nowego parku narodowego w Bieszczadach opowiadało się 29% respondentów, przeciw tej idei – 50% badanych. Zdaniem 46% ankietowanych (w tym 24% badanych wskazało odpowiedź „zdecydowanie tak”) należy powiększyć obszar istniejącego Bieszczadzkiego Parku Narodowego, przeciwnego zdania było 37% badanych, podczas gdy 17% z nich nie miało zdania na ten temat (tab. 3). Na potrzebę ustanowienia nowych rezerwatów przyrody wskazało łącznie 53% przewodników, 39% badanych było przeciw. Za powiększeniem istniejących rezerwatów przyrody było 33% ankietowanych, przeciwną opinię wyraziło 33% badanych. Za powiększeniem istniejących parków krajobrazowych opowiedziało się 40% ankietowanych.

Częstotliwość wizyt przewodników w lasach różnicuje ich poglądy w kwestii utworzenia nowych oraz powiększenia istniejących parków krajobrazowych (ryc.). Im częściej respondenci wizytowali las, tym ich poglądy były mniej jednoznacznie. Każdorazowo wzrastała grupa osób niezdecydowanych w wyżej wymienionych kwestiach, przy jednoczesnym wyraźnym spadku osób pozytywnie odnoszących się do obu aspektów.

Dyskusja

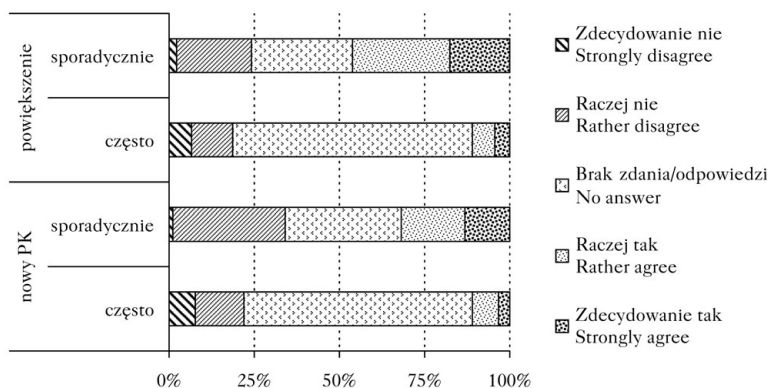
Wśród respondentów biorących udział w badaniu niewielki odsetek stanowiły osoby poniżej 26 lat. Wynika to zapewne z faktu, że realizacja kursu przewodnickiego na tym etapie życia jest utrudniona, a często nawet niemożliwa – ze względu na konieczność dużego zaangażowania czasowego oraz znaczne wydatki towarzyszące wyjazdom szkoleniowym czy wyposażeniu w niezbędny ekwipunek [Zawilińska 2012]. Z kolei mały odsetek osób powyżej 36 lat można tłumaczyć stopniowym spadkiem aktywności zawodowej przewodników. W ankiecie wzięły udział przede wszystkim osoby z wykształceniem wyższym, co wynika z faktu, że w Polsce przewodnikiem turystycznym może być tylko osoba, która ma przynajmniej wykształcenie średnie lub średnie branżowe [Ustawa... 1997].

Tabela 3.

Ocena kierunków rozwoju ochrony przyrody w bieszczadzskich lasach według respondentów
 Respondents' opinion on the directions of development of nature protection in the Bieszczady forests

		Zdecydowa- nie nie	Raczej nie	Brak zdania/ odpowiedzi	Raczej tak	Zdecydo- wanie tak
		Strongly disagree	Rather disagree	No answer	Rather agree	Strongly agree
Konieczne jest utworzenie nowego/ nowych parków narodowych	%	14	36	21	15	14
Creation of a new national parks	Sp	0,0303	0,0421	0,0356	0,0316	0,0303
Konieczne jest utworzenie nowego/ nowych rezerwatów przyrody	%	3	23	22	35	18
Creation of a new nature reserves	Sp	0,0151	0,0370	0,0361	0,0417	0,0335
Konieczne jest utworzenie nowego/ nowych parków krajobrazowych	%	6	33	31	18	12
Creation of a new landscape parks	Sp	0,0211	0,0413	0,0405	0,0340	0,0280
Należy powiększyć BdPN	%	9	28	17	22	24
Enlargement of BdNP	Sp	0,0254	0,0396	0,0329	0,0361	0,0374
Należy powiększyć istniejące rezerваты	%	5	28	33	18	15
Enlargement of nature reserves	Sp	0,0198	0,0396	0,0413	0,0335	0,0316
Należy powiększyć istniejące parki krajobrazowe	%	6	24	30	25	15
Enlargement of landscape parks	Sp	0,0211	0,0374	0,0402	0,0378	0,0316

Sp – błąd standardowy frakcji; standard error of fraction

Ryc.

Opinia na temat kierunków rozwoju ochrony przyrody w bieszczadzskich lasach w zależności od częstotliwości wizyt w lesie

Opinion on the directions of development of nature protection in the Bieszczady forests with regard to the frequency of visits in the forests

nowy PK – konieczne jest utworzenie nowego parku krajobrazowego; powiększenie – należy powiększyć istniejące parki krajobrazowe
 nowy PK – creation of a new landscape park; powiększenie – enlargement of existing landscape parks; często – frequently, sporadycznie – occasionally

Kluczowym elementem gospodarki leśnej, pozostawiającym wyraźny ślad w krajobrazie, jest pozyskanie drewna. Bieszczadzki krajobraz na przestrzeni lat przechodził liczne metamorfozy związane z pozyskiwaniem drewna i zakładaniem nowych wsi [Krukar i in. 2004]. Dziś jest to jeden z najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów kraju [Śliwa 2007; Myga-Piątek, Jankowski 2009]. Atrakcyjność tego regionu wynika z obecności rozległych, zwartych kompleksów leśnych oraz otwartych, przestrzennych widoków, które dają poczucie wolności. Stąd ponad połowa przewodników wyraża obawę o rozmiar pozyskania drewna. Jednocześnie przewodnicy turystyczni są świadomi konieczności prowadzenia działań gospodarczych w lesie, związanych z pozyskaniem surowca drzewnego. Tylko niewielki odsetek respondentów (9%) był przeciwny jakimkolwiek pracom w tym zakresie.

Ankietowani przewodnicy beskidzcy utożsamiają proces pozyskania drewna z przekształcaniem krajobrazu leśnego, a im bardziej zmechanizowane są prace pozyskaniowe, tym przekształcenia krajobrazowe większe i budzące większą społeczną niechęć. Stąd też ankietowani zdecydowanie preferują ręczne metody pozyskania (65%), mniej inwazyjne i dewastacyjne, a przy tym, jak wykazały badania Dudka i Sosnowskiego [2011], najbardziej przyjazne środowisku. Metody pozyskiwania drewna w oczywisty sposób oddziałują na estetykę przestrzeni [Ribe 1989]. Vodak i in. [1985] udowodnili, że im większy odsetek usuwanych drzew, tym niższa wartość krajobrazowa przestrzeni. Łagodzenie skutków prac pozyskaniowych jest niewątpliwie ważne dla zarządzających lasami, ponieważ prace te wpływają na postrzeganie gospodarki leśnej przez opinię publiczną [Vodak i in. 1985]. Konieczność prowadzenia gospodarki leśnej w sposób gwarantujący jej społeczną akceptację wiąże się m.in. ze wzrastającym poziomem zaniepokojenia zmianami środowiskowymi społeczeństw, zwiększaniem się poziomu zamożności oraz coraz większą ilością czasu przeznaczanego na zajęcia poza pracą zawodową [Paschalis-Jakubowicz 2009].

Kolejną analizowaną kwestią związaną z gospodarką leśną było komunikacyjne udostępnienie terenu. Sedlak [1993] i Becker [1995] uważają, że budowa sieci obiektów transportowych (drogi leśne, szlaki, drogi zrywkowe itp.) jest jedną z najważniejszych interwencji człowieka w ekosystem leśny. Według większości ankietowanych (71%) zabiegi związane z utrzymaniem dróg powinny polegać na kontroli roślinności w pasie drogowym, usuwaniu złomów, drzew i krzewów zagrażających bezpieczeństwu, krzewów nadmiernie ekspansywnych itp. Blisko połowa respondentów (49%) za odpowiednie działania uważa wyrównywanie nawierzchni. Oba te zabiegi należą do metod mało inwazyjnych i w niewielkim stopniu przekształcających krajobraz. Przewodnicy dążą do zachowania naturalnego charakteru lasów i ograniczenia śladów działalności antropogenicznej. Większość respondentów (61%) była świadoma tego, że funkcjonowanie dróg leśnych wymaga określonych prac pielęgnacyjnych. Do zabiegów związanych z dbałością o infrastrukturę drogową należy m.in. utwardzanie dróg leśnych. Jednak zdaniem ankietowanych (65%) istniejące w bieszczadzkich lasach drogi nie powinny mieć wymienianej nawierzchni z gruntu na utwardzaną. Utwardzanie leśnych dróg wzbudza społeczną niechęć, czego przykładem mogą być protesty przeciw modernizacji odcinka drogi z Chmiela do nieistniejącego już przysiółka Otryt Dolny [Osiecki 2018].

Podsumowanie

Ponad połowa ankietowanych uważała, że powierzchnia objęta ochroną w Bieszczadach jest wciąż za mała. Fakt, jak często przewodnicy przebywają w bieszczadzkich lasach, teoretycznie wydawał się w tym kontekście istotny. Jednak analiza statystyczna wykazała, że różnią się jedynie opinie ankietowanych często i sporadycznie wizytujących lasy w odniesieniu do utworzenia, a także po-

większenia wyłącznie parków krajobrazowych. W przypadku rezerwatów przyrody czy parku narodowego nie odnotowano tego typu zależności. Z analizy poglądów przewodników wynika, że wyrażają się oni pozytywnie przede wszystkim na temat utworzenia nowych rezerwatów przyrody (53% ankietowanych) oraz powiększenia Bieszczadzkiego Parku Narodowego (46%). Opinie te pokrywają się z planami ochronnymi niektórych bieszczadzskich nadleśnictw. W Programie... [2016a, b] można znaleźć postulaty utworzenia nowych rezerwatów przyrody. Interesujący, szczególnie wobec społecznej dyskusji na temat utworzenia Turmickiego Parku Narodowego, jest fakt, że liczna grupa ankietowanych (50%) była przeciwna tej inicjatywie, a za powstaniem Parku opowiedziało się 29% przewodników. Z przeprowadzonych badań płynie wyraźny sygnał, że przewodnicy beskidzcy – bądź co bądź znawcy regionu, mający szeroką wiedzę na temat wartości przyrodniczych, walorów kulturowych i krajobrazowych terenu – są zdecydowanie za ochroną przyrody i jednocześnie przeciw tworzeniu nowego parku narodowego.

Przewodnicy beskidzcy oceniają poszczególne elementy gospodarki leśnej w Bieszczadach przez pryzmat troski o środowisko i jakość krajobrazu oraz chęci zachowania tego obszaru w możliwie najbardziej naturalnym stanie. W opinii respondentów działania na rzecz kształtowania krajobrazu leśnego powinny na tym terenie obejmować głównie czynności ochronne i zachowawcze. Głos przewodników górskich w dialogu pomiędzy kluczowymi partnerami i interesariuszami zaangażowanymi w proces kształtowania krajobrazu leśnego w Bieszczadach może być przyczynkiem do osiągnięcia lepszej, bardziej owocnej współpracy na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców regionu oraz ochrony zasobów przyrodniczych i kulturowych tego terenu. Przewodnicy górscy wywierają istotny wpływ na społeczny odbiór działań prowadzonych przez leśników, niezbędne jest zatem zapewnienie tej grupie dostępu do rzetelnej informacji o stanie środowiska przyrodniczego.

Literatura

- Agenda 21. 1992. UNSD, Nowy Jork.
- Becker G. 1995. Forest Access to the Test. AFZ 9: 482-483.
- Dudek T., Sosnowski J. 2011. Ocena środowiskooszczędności wybranych technologii zrywkii drewna w lasach górskich. Sylwan 155 (6): 413-420. DOI: <https://doi.org/10.26202/sylvan.2010027>.
- Europejska Konwencja Krajobrazowa. 2006. Dz. U. Nr 14, poz. 98.
- Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego. 1999. Komisja Europejska.
- Kondracki J. 2002. Geografia regionalna Polski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Krukar W., Swianiewicz P., Olszański T. A., Luboński P., Bekier L., Kryciński S., Lipszyc J. B., Orłowski S., Rygiel Z., Podlipski M., Potocki A., Winnicki T., Kulewski A., Tomkiewicz J., Kleszcz K., Swianiewicz J., Swianiewicz M., Gąsiorowski A., Antoniak K., Kłapyta P., Staniewicz W. 2004. Bieszczady: Przewodnik. Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, Pruszków.
- Mountain forests in a changing world. Realizing values, addressing challenges. 2011. FAO, Rzym.
- Myga-Piątek U., Jankowski G. 2009. Wpływ turystyki na środowisko przyrodnicze i krajobraz kulturowy – analiza wybranych przykładów obszarów górskich. Problemy Ekologii Krajobrazu 25: 27-38.
- Oceny działalności instytucji publicznych. 2017. CBOS. Komunikat z badań 124.
- Osiecki R. 2018. Droga w Chmielcu to nie autostrada słońca. http://www.krosno.lasy.gov.pl/aktualnosci/-/asset_publisher/1M8a/content/droga-w-chmielcu-to-nie-autostrada-slonca#.XTmuRugzbIU
- Paschalis-Jakubowicz P. 2009. Leśnictwo a leśna turystyka i rekreacja. Turystyka w lasach i na obszarach przyrodniczo cennych. Studia i Materiały CEPL 23: 29-35.
- Plan urządzenia lasu. Opis ogólny lasu Nadleśnictwa Lutowskiego wg stanu na dzień 1 stycznia 2015 r. 2015. Nadleśnictwo Lutowskie.
- Program ochrony przyrody dla Nadleśnictwa Cisna wg stanu na dzień 1 stycznia 2016 r. 2016a. Nadleśnictwo Cisna.
- Program ochrony przyrody dla Nadleśnictwa Komańcza wg stanu na dzień 1 stycznia 2016 r. 2016b. Nadleśnictwo Komańcza.
- Protokół o zrównoważonej gospodarce leśnej do Ramowej Konwencji o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat. 2011. Konferencja Stron COP3.

Ramowa konwencja o ochronie i zrównoważonym rozwoju Karpat. 2003. Dz. U. 2007 Nr 96, poz. 634.

Ribe R. G. 1989. The aesthetics of forestry: What has empirical preference research taught us? *Environmental Management* 13 (1): 55-74.

Sedlak O. 1993. *Forest Development and Conservation*, Austria, Vienna, *Forest Newspaper* 104 (7): 23-25.

Śliwa K. 2007. Uwarunkowania i kierunki rozwoju turystyki na obszarach chronionych na przykładzie gminy Cisna w Bieszczadach. *Prace Geograficzne* 117: 153-164.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych. 1997. Dz. U. Nr 133, poz. 884 ze zm.

Vodak M. C., Roberts P. L., Wellman J. D., Buhyoff G. J. 1985. Scenic impacts of eastern hardwood management. *Forest Science* 31: 289-302.

Zawilińska B. 2012. Rola studenckich kół przewodnickich w szkoleniu kadr turystycznych. *WSTiE Studia i Materiały, Zeszyty Naukowe* 1: 59-73.